

Yashil IQTISODIYOT va TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, siyosiy, ilmiy, ommabop jurnal

1
2024

08.00.01 Iqtisodiyot nazariyasi
08.00.02 Makroiqtisodiyot
08.00.03 Sanoat iqtisodiyoti
08.00.04 Qishloq xo'jaligi iqtisodiyoti
08.00.05 Xizmat ko'rsatish tarmoqlari iqtisodiyoti
08.00.06 Ekonometrika va statistika
08.00.07 Moliya, pul muomalasi va kredit
08.00.08 Buxgalteriya hisobi, iqtisodiy tahlil va audit
08.00.09 Jahon iqtisodiyoti

08.00.10 Demografiya. Mehnat iqtisodiyoti
08.00.11 Marketing
08.00.12 Mintaqaviy iqtisodiyot
08.00.13 Menejment
08.00.14 Iqtisodiyotda axborot tizimlari va texnologiyalari
08.00.15 Tadbirkorlik va kichik biznes iqtisodiyoti
08.00.16 Raqamli iqtisodiyot va xalqaro raqamli integratsiya
08.00.17 Turizm va mehmonxona faoliyati

74-91 xalqaro daraja
ISSN: 2992-8982

Yashil

IQTISODIYOT va TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, siyosiy, ilmiy, ommabop jurnal

Bosh muharrir:

Sharipov Kongiratbay Avezimbetovich

Bosh muharrir o'rinbosari:

Karimov Norboy G'aniyevich

Elektron nashr. 788 sahifa.

E'lon qilishga 2024-yil 7-fevralda ruxsat etildi.

Muharrir:

Qurbonov Sherzod Ismatillayevich

Tahrir hay'ati:

Salimov Oqil Umrzoqovich, O'zbekiston fanlar akademiyasi akademigi
Abduraxmanov Kalandar Xodjayevich, O'zbekiston fanlar akademiyasi akademigi
Rae Kvon Chung, Janubiy Korea, TDIU faxriy professori, "Nobel" mukofoti laureati
Osman Mesten, Turkiya parlamenti a'zosi, Turkiya – O'zbekiston do'stlik jamiyati rahbari
Sharipov Kongiratbay Avezimbetovich, t.f.d., prof., O'zR Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar vaziri
Buzrukxonov Sarvarxon Munavvarxonovich, i.f.d., O'zR Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar vaziri o'rinbosari
Axmedov Durbek Kudratillayevich, i.f.d., prof., O'zR Oliy Majlisi qonunchilik palatasi deputati
Xudoyqulov Sadirdin Karimovich, i.f.d., prof., TDIU YoMMIB birinchi prorektori
Abduraxmanova Gulnora Kalandarovna, i.f.d., prof., TDIU Ilmiy ishlar va innovatsiyalar bo'yicha prorektori
Kalonov Muxiddin Baxritdinovich, i.f.d., prof., "O'IRIAM" ilmiy tadqiqot markazi direktori – prorektor
Yuldashev Mutallib Ibragimovich, i.f.d., TMI professori
Samadov Asqarjon Nishonovich, i.f.n., TDIU professori
Slizovskiy Dimitriy Yegorovich, t.f.d., Rossiya xalqlar do'stligi universiteti professori
Mustafakulov Sherzod Igamberdiyevich, i.f.d., prof., Xalqaro "Nordik" universiteti rektori
Aliyev Bekdavat Aliyevich, f.f.d., TDIU professori
Axmedov Ikrom Akramovich, i.f.d. TDIU professori
Po'latov Baxtiyor Alimovich, t.f.d., profesor
Eshtayev Alisher Abdug'aniyevich, i.f.d., TDIU professori
Isakov Janabay Yakubbayevich, i.f.d., TDIU professori
Musyeva Shoira Azimovna, SamDu IS instituti professori
Axmedov Javohir Jamolovich, i.f.f.d., "El-yurt umidi" jamg'armasi ijrochi direktori o'rinbosari
Toxirov Jaloliddin Ochil o'g'li, t.f.f.d., TAQU katta o'qituvchisi
Xalikov Suyun Ravshanovich, i. f. n., TDAU dotsenti
Kamilova Iroda Xusniddinovna, i.f.f.d., TDIU dotsenti
Nosirova Nargiza Jamoliddin qizi, i.f.f.d., TDIU dotsenti
Rustamov Ilhomiddin, f.f.n., Farg'ona davlat universiteti dotsenti
Fayziyev Oybek Raximovich, i.f.f.d. (PhD), Alfraganus universiteti dotsenti
Sevil Piriyea Karaman, PhD, Turkiya Anqara universiteti doktoranti
Mirzaliyev Sanjar Maxamatjon o'g'li, TDIU mustaqil tadqiqotchisi
Utayev Uktam Choriyevich, O'zR Bosh prokuraturasi boshqarma boshlig'i o'rinbosari
Ochilov Farxod, O'zR Bosh prokuraturasi iqtisodiy jinoyatlarga qarshi kurashish departamenti bo'limi boshlig'i
Yaxshiboyeva Laylo Abdisattorovna, TDIU katta o'qituvchisi

Ekspertlar kengashi:

Berkinov Bazarbay, iqtisodiyot fanlari doktori, professor
Hakimov Ziyodulla Ahmadovich, i.f.d, TDIU dotsenti
Tuxtabayev Jamshid Sharafetdinovich, i.f.f.d, TDIU dotsenti
Xamidova Faridaxon Abdulkarim qizi, i.f.d., TMI dotsenti
Babayeva Zuhra Yuldashevna, TDIU mustaqil tadqiqotchisi

Muassis: "Ma'rifat-print-media" MChJ

Hamkorlarimiz: Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti, O'zR Tabiat resurslari vazirligi, O'zR Bosh prokuraturasi huzuridagi IJQK departamenti.

MUNDARIJA

Milliy iqtisodiyotni rivojlantirishda investitsiyalarning roli va ahamiyati.....	10
Sharipov Kongiratbay Avezimbetovich, Zaynutdinova Umida Djalolovna	
Yashil iqtisodiyotga o'tishda konseptual, ilmiy, innovatsion yondashuvning zarurati	16
Gulnora Abdurahmonova	
O'zbekistonda "yashil" iqtisodiyotga o'tish muammolari va uni bartaraf etish yo'llari	22
S. R. Topildiyev	
Milliy strategik maqsadlar: ekologik va bojxona boshqaruvi mexanizmlarining maqbul kombinatsiyasi	28
Muratova Shohista Nimatullayevna	
Green Economy in Tourism in Uzbekistan.....	32
Alieva Makhbuba Toychievna	
Инновационные подходы в сельском туризме: "Зеленые маршруты"	36
Голышева Елена Вячеславовна	
Mamlakatimizda "yashil" iqtisodiyotni rivojlantirish strategiyasining ustuvor yo'nalishlari	42
Vaxabov Abduraxim Vasikovich, Nazarov Nazirjon Narzilloevich	
To'qimachilik sanoati korxonalarini barqaror rivojlantirish omillari.....	47
A.Yu. Mardanov	
Turizmni qayta jonlantirish strategiyasini ishlab chiqishda turizmni rejalashtirishning istiqbollari.....	52
A'zamov Saidakbarxon Avazxon o'g'li	
O'zbekistonda qayta tiklanuvchi energiya manbalaridan foydalanishi asosida barqaror rivojlanishga erishish	57
Abdullayev Elyorbek Odiljon o'g'li	
Barcha tadbirkorlik subyektlariga teng raqobat sharoitini yaratishda soliq imtiyozlarining o'rni	62
Akbarov Akmalxon Akrom o'g'li	
Turistik hududlarning barqaror rivojlanishini baholash metodologiyasida integral baholash ko'rsatkichlarini aniqlashning nazariy jihatlar.....	66
Asraqulov Abduraxmon Sultonovich	
Iqtisodiy rivojlanishni ta'minlashda "yashil" iqtisodiyot va uning ayrim masalalari.....	70
Axunova Shoxistaxon Nomonjanovna, Sultonova Gulbaxor Shoxnazimovna	
Davlatning iqtisodiy xavfsizligini ta'minlashda qishloq xo'jaligi faoliyatining nazariy tamoyillari va o'ziga xos xususiyatlari.....	74
Bekmirzayev Mirzoxid Adashaliyevich	
Mintaqa iqtisodiyotida agrar soha samaradorligini oshirishning ahamiyati.....	78
Butanova Dilnoza Rustamovna	
Global krizislar va ularning turizm iqtisodiyotiga ta'siri.....	83
Hallakova Barnoxon bahodirjonovna	
Agroturizm faoliyati rivojlanishining xorijiy tajribalari va ularda faoliyatni rivojlantirish modellarining qo'llanilishi.....	95
Husanboyev Sadafbek Yorqinjon o'g'li	
Yashil iqtisodiyotni kreditlashda banklarning o'rni.....	101
Ibragimova Sevara Muxamedjan qizi	
Qurilish materiallari sanoati korxonalari samaradorligini baholash masalalari.....	104
Isayev Jakhongir Muzaffarovich	
Iqtisodiyotni islomiy moliya tamoyillari asosida moliyalashtirish amaliyotini joriy etish istiqbollari	110
Kasimov Baxtiyor Usmanovich	
Oziq-ovqat sanoatida tadbirkorlik faoliyatini tashkil etishning iqtisodiy mexanizmi.....	113
Mahamatova Maftuna	
Turizm xizmatlar bozorida raqobatbardoshlik ko'rsatkichlarini takomillashtirish imkoniyatlari.....	119
Nurfayziyeva Mohinur Zayniddinovna	

Islom moliyalashtirish xizmatlari asosida kichik va o'rta biznesni moliyalashtirish usullari.....	124
Said Po'latov Maxamedovich	
Using Innovative Technologies in Hotels as a Factor of Sustainable Development of Tourism Industry	128
Sayfutdinov Shuxratjon Sultonovich, Egamberdiyev Sirojiddin Sattor o'g'li	
Dorivor o'simliklar yetishtirishning dunyo mamlakatlari iqtisodiyotidagi o'rni va xalqaro bozor savdosida prognozlar.....	135
To'xtabayev Jamshid Sharofiddinovich, Maftuna Ermatova Arslonbek qizi	
O'zbekistonga turistlar tashrifini ko'paytirishda raqamli texnologiyalarning o'rni	142
Toshmurod Kulmanov	
Agrobiznesni moliyaviy quvvatlash va rivojlanish istiqbollari	147
Tursunova Dilnavo Islomovna	
Oziq-ovqat bozorini qandolat mahsulotlari bilan to'ldirishda marketing strategiyalaridan foydalanishni takomillashtirish.....	150
Azlarova Munira Muxammad-Amin qizi	
Yoshlar turizmini rivojlantirish holati va uni takomillashtirish yo'llari.....	159
Allayor Norboyev Ismoilovich	
Biologik aktivlarni baholashning uslubiy jihatlarini takomillashtirish.....	162
Boltayev Abror Sayitmuradovich	
Agrosanoat ishlab chiqarishida innovatsion jarayonlarni tadqiq qilishga uslubiy yondashuvlari.....	168
Dusmatov Begmuhammad Olimjonovich	
Suv resurslaridan samarali foydalanishda suv solig'ining ahamiyatini oshirish	174
Ikramov Nuriddin Kamolitdinovich	
Xizmat ko'rsatish sohasida innovatsiya va innovatsion faoliyat bilan bog'liq tushunchalarining nazariy masalalari	179
Mamayunus Qarshibayevich Pardayev, Temur Olimovich Mamayunusov	
Aglomeratsiya iqtisodiyoti – Agglomeratsiya iqtisodiyoti – hududiy rivojlanishni harakatlantiruvchi omili sifatida	185
Raximbayev Akmal Azatboyevich	
Korxonalarini boshqarish samaradorligini oshirishda innovatsion yondashuvlardan foydalanish mexanizmlari	190
Saipnazarov Sherbek Shaylavbekovich	
Globalashuv sharoitida turizm sohasida innovatsion faoliyatni rivojlantirishni davlat tomonidan qo'llab-quvvatlash mexanizmini takomillashtirish	195
Salimov Dilshodbek Davronovich	
To'qimachilik sanoat korxonalarida marketing strategiyasi.....	199
Tillyaxodjayev Azizxon Aloxonovich	
Oziq-ovqat sanoati korxonalari raqobatbardoshligini oshirish yo'llari	203
Nilufar Umarova	
O'zbekistonda transport xizmatlari ko'rsatilishi tahlili	207
Xasanov Sarvar Ulug'bek o'g'li	
Agrar sektorga jalb qilingan investitsiyalarning sohadagi intensiv iqtisodiy o'sishga ta'sirining tahlili	213
Yangiboyev Sirojiddin Jo'ramurodovich	
Mustaqil Davlatlar Hamdo'stligiga a'zo davlatlarda auditning xalqaro standartlarini qo'llash xususiyatlari	220
Meliyev Isroil Ismoilovich	
Raqamli bank xizmatlarini yanada takomillashtirish: muammolar va yechimlar	227
Melikov Otabek Maxmadiminovich	
Innovatsion iqtisodiyotda inson kapitalining tutgan o'rni.....	232
Abdikarimov Islombek Ibragimovich	
Kimyo sanoati korxonalarini boshqarish modellariga oid zamonaviy tajribalar.....	237
Avulchayeva Feruza Djurakuziyevna	
Задачи предмета «русского языка» на современном этапе	243
Адилова Солияхон	

Tijorat tashkilotlarining investitsiya faoliyati	247
Farhod Mahmudovich Tirkashyev, Asomiddinov Husan Asomiddin o'g'li	
Korrelyatsion-regression tahlil orqali turizm xizmatlari samaradorligini oshirish mexanizmlari.....	252
Gapparov Azim Qayumovich	
O'zbekistonda monetizatsiya darajasi va uni makroiqtisodiy ko'rsatkichlarga ta'siri.....	258
Isayev Atabek Djurabayevich	
Prospects for the Development of Bond Circulation in the Capital Market.....	266
Jurabek Sobirov	
Ta'lim xizmatlari bozorida oliy ta'lim muassasalarining rivojlanish holati tahlili.....	270
Kuldashev Sherzod Alimardonovich	
Iqtisodiyotga investitsiyalarni jalb qilish va ularning barqaror iqtisodiy o'sishdagi roli	276
Mamadiyeva Dilrom Ravshon qizi	
Surxondaryo viloyatlarning marketing salohiyatini shakllantirish holati tahlili	280
Mamadjanova Tuyg'unoy Axmadjanovna	
Improving Internal Control System	287
Mexmonaliyev Ulug'bek Erkinjon o'g'li	
Oliy ta'lim xizmatlarini targ'ib qilishda OTMLar veb-saytlari samaradorligini oshirish.....	291
Musayev Bekjon Shukurillayevich	
Korxonaning narx-navo tizimi va narx siyosatini tahlil qilish	298
Musayeva Shoirazimovna, Usmonova Dilfuza Ilhomovna	
Raqamli iqtisodiyot sharoitida tibbiyot sohasini moliyalashtirish istiqbollari.....	302
Muxammadiyev Ramz Zoirjon o'g'li	
Xizmatlar ko'rsatish subyektlarida biznes-modellarining raqamli transformatsiyalashuv konsepsiyalari.....	306
N. B. Yahyoxonov	
Mikromoliyaviy xizmatlar ko'rsatuvchi kredit tashkilotlarining samaradorligiga ta'sir etuvchi omillarning ekonometrik tahlili.....	311
Nazarova Muslima Nazarovna	
Sanoat korxonalarida aylanma mablag'lardan foydalanishning ilmiy-amaliy jihatlarini	317
Nurmatov Mirzaakbar Mirzaaliyevich	
Biznesni yuritishda korxonalararo integratsion jarayonlarni rivojlantirish masalalari.....	322
Olimova Nodira Xamrakovna	
O'zbekistonda turizmni rivojlantirishning moliyaviy mexanizmlari: tahlil va istiqbollar	329
Oppoqxonov Nurmuhammadxon Po'latxon o'g'li	
O'zbekistonda davlat korxonalari transformatsiyasini jadallashtirish yo'nalishlari.....	333
Qahhorov Azizjon Ahror o'g'li	
Aholining turmush darajasini oshirish sharoitida mehnat bozori transformatsiyasining dinamikasi	338
Rahimboyev Muxtorbek Ikrom o'g'li	
Tijorat banklarida iqtisodiy-matematik modelashtirish samaradorligini yanada oshirish usullari.....	341
Raxmanov Mexridin Sindarovich	
Aholi moliyaviy savodxonligiga investitsiya kiritishning ahamiyati.....	345
Ruzibayeva Nargiza Xakimovna	
Makroiqtisodiy barqarorlikni ta'minlashda valyuta siyosatini samarali tashkil etish.....	350
Samandarov Zuxriddin Raup o'g'li	
Sharq va G'arb tamaddunida gender qarashlar	355
Samandarova Gulxayo Abduraim qizi	
Imkoniyati cheklanganlarga to'siqsiz turizm xizmatlarini tashkil etish istiqbollari	359
Tilovmurodov Dostonbek Furqat o'g'li	
To'qimachilik korxonalarining inqirozga qarshi boshqaruvida davlat tomonidan tartibga solishning ahamiyati	363
Todjimamatova Mashxura Erkinovna	
Mintaqalarning ekologik-iqtisodiy xususiyatlari va ularning barqaror rivojlanish bilan bog'liqligi	367
Toshboyev Muzaffar Muxtorovich	

Перспективы развития сферы услуг в Узбекистане.....	373
Tsoy Marina Petrovna, Li Marina Rudolfova, Romashkin Roman Anatolyevich	
Opportunities for Bicycle Tourism in Zomin, Bulungur and Bakhmal Districts.....	379
Urozaliev Elyor Shuxrat ogli, Xujamov Bobur bahodir ogli, Saydullayev Abbosjon Murodovich	
Pul-kredit siyosati va moliyaviy inqiroz: uslubiyot va saboqlar	384
Xakimov Dilshodjon Rahmonaliyevich	
Korxonalarda barqaror rivojlanishni tatbiq etish istiqbollari.....	391
Xidirova Marg'uba Rustamovna, Jumayeva Guzal Sherxon qizi	
Telekommunikatsiya korxonalari faoliyati samaradorligini oshirishda raqamli texnologiyalardan foydalanish.....	396
Xusanov Ulugbek Nishanovich	
Milliy iqtisodiyotning raqamli transformatsiyasini kengaytirish imkoniyatlari.....	402
Xuseynova Feruzabonu Mamadaliyevna	
O'zbekiston iqtisodiyotida raqamli texnologiyalardan foydalanish imkoniyatlari.....	405
Yo'ldosheva Dilnoza G'ayrat qizi	
Необходимость соблюдения этических норм в профессиональной деятельности бухгалтеров	408
Абдуллаханова Гулбахор Саттаровна	
Mintaqalarda kichik innovatsion korxonalarni rivojlantirishning o'ziga xos xususiyatlari.....	412
Abdulkakimov Zuxrali Tursunaliyevich, Axmadjanov Ilyosbek Ilxomjon o'g'li	
Tadbirkorlik faoliyatini rivojlanishini nazariy masalalari.....	416
Abdulkakimov Zuxrali Tursunaliyevich, Abduraxmonov Sherali Sharifjonovich	
Пути повышения прозрачности бюджета Республики Узбекистан.....	420
Адашов Гайрат Рустамович	
Mamlakatning investitsiyaviy jozibadorligi va uning lizing munosabatlari rivojlanishi bilan bog'liqligi	424
Axmediyeva Aliya Toxtarovna	
Тенденции и факторы развития пищевой промышленности в Узбекистане	432
Б. А. Хакимов	
Роль платежных систем в функционировании электронной коммерции.....	438
Бабаева Гузаль Яшиновна	
"Sirdaryo" va "Sirdaryo-Farm" erkin iqtisodiy zonasidagi xorxonalari erishgan yutuqlari, berilgan imtiyozlar va yaratilgan shart-sharoitlar to'g'risida	444
Davlayev G'olib Ashurovich	
Milliy iqtisodiyotga jalb qilingan investitsiyalarning tahlili	447
Djalilov Dostonbek Abduazizovich	
Ishlab chiqarish tafovutining Markaziy Bank monetar siyosati qarorlariga ta'siri.....	452
Duskobilov Umidjon Sharofiddinovich	
O'zbekistonda innovatsion jozibadorlik asosida oliy talim xizmatlarini rivojlantirish.....	457
Jonuzokov M. K.	
Aksiyadorlik jamiyatlarida korporativ boshqaruvni takomillashtirishda xorij tajribasidan foydalanish.....	461
Ismailov Allayor Rashidovich	
Особенности формирования ценовой стратегии на рынке плодоовощной продукции.....	465
Исроилов Абдурашид Абдурахманович	
Iqtisodiyotni globalashuvi sharoitida xo'jalik yurituvchi subyektlar barqarorligining nazariy metodologiyasini takomillashtirish	471
Kalandarova Nargiza Narimanovna	
Проблемы регулирования и защиты инвесторов в развитии электронной коммерции и пути их решения	475
Кенжебаева Гульфуза Рахматиллаевна	
Сущность, цели и задачи определение уровня финансовой устойчивости предприятия в современных условиях	478
Киличев А. А.	
Sug'urta tashkilotlari tomonidan taqdim etiladigan hisobotlarni xalqaro standartlarga muvofiq takomillashtirish	485
Kodirkulov Oybek Turdiboyevich	

Классификация институциональных факторов, определяющих предпринимательскую активность в Узбекистане.....	490
Курпаяниди Константин Иванович	
Ho'jalik yurituvchi subyektlarning kredit va qarz mablag'laridan foydalanish samaradorligi tahlilini takomillashtirish.....	497
Mahmudova Go'zal Samadjon qizi	
Muqimiy ijodiDA milliy uyg'onish va iqtisodiy, falsafiy qarashlar	502
Muxlisa Muxitdinova	
Совершенствование управления портфелем залогов для обеспечения финансовой устойчивости: инсайты и рекомендации для Узбекистана	505
Наимов Шахрух	
Определение специфических особенностей и факторов влияющие на процесс внедрения международных требований и стандартов в коммерческих банков Республики Узбекистан.....	509
Хайдаров Зоҳир Шаривович , Каражанова Гулноза Толлиевна, Хайдари Фидои Зоҳир Зода	
Inson kapitalida mujassam bo'lgan fazilatlar, ularning jamiyat rivojlanishidagi o'rni va roli	514
Mamayunus Qarshibayevich Pardayev, Sevara Abdinazarovna Babanazarova, Mexrangiz Olimovna Mamayunusova	
Развитие рыночных отношений и усиление их влияния на рост объёмных и качественных показателей культурного туризма.....	521
Пулатова Сурайё Юлдашевна	
Основные направления цифровой трансформации в банковском секторе.....	525
Рахимова Гавхар Ойбековна	
O'zbekistonda ayollarni tadbirkorlik faoliyatini moliyalashtirishda bank kreditlarining roli	530
Saidova Subhinigor Azizovna	
Xizmat ko'rsatish sohasini rivojlantirish asosida kambag'allikni qisqartirishning innovatsion yo'llari	535
Sultonov Shodiyor Abduhalilovich, Nazarov Asqar Anvar o'g'li	
Yuridik shaxslar mol-mulkiga soliq solishning o'ziga xos xususiyatlari	541
Umirov Xurshid Islomovich	
Korxonalar va tashkilotlarni modernizatsiya qilish jarayonlari.....	545
Fayziyeva Dilafruz Shuxratovna	
"Авеста" – исторический источник экономической мысли в Древней Средней Азии	549
Хакимов Назар Хакимович, Садиков Анвар Каримович	
Приоритетные направления развития теории формирования финансовой политики предприятия	555
Хамдамов С. Ф.	
Innovatsion rivojlanish sharoitida inson resurslarini strategik boshqarish.....	562
Xasanova Nafisa Shavkatovna	
Mehnat bozorida mehnat resurslaridan samarali foydalanishda yoshlar bandligini takomillashtirish.....	566
Xuvaydullayeva Iroda Xusniddin qizi	
Sanoat korxonalari faoliyati samaradorligi va raqobatbardoshligini baholashga doir uslubiy yondashuvlar.....	572
Yuldasheva Nilufar Abduvaxidovna	
Amir Temur davrida hunarmandchilik siyosatining o'ziga xos iqtisodiy xususiyatlari	578
Zikrillayev Jaxongir Sarvar o'g'li, ilmiy rahbar: Nasimov Baxtiyor Vasiyevich	
Infratuzilma obyektlari rivojlanishining turizm sohasidagi o'rni.....	583
Toyrova Amina Baxtisher qizi	
Korxonalarda moliyaviy investitsion portfelni jalb qilish va rag'batlantirishning zamonaviy shakl va usullari tahlili	588
Haydarov Humoyun Begmurod o'g'li	
Kichik biznes korxonalari raqobatbardoshligini tadqiq etishga konseptual yondashuvlar	592
K. Q. Tajibayev	
Бухгалтерский учет дебиторской и кредиторской задолженности в современной экономике	599
Камолова Феруза Кахрамоновна	

O'zbekistonda mehmonxona sohasidagi mahalliy boshqaruv tizimini takomillashtirish yo'llari.....	603
Mirzayeva Lola Shavkatovna	
Turizmni rivojlantirishda "yashi" marketingni o'rni.....	607
Normurodova Zebo Eshmaxmatovna	
Inson kapitalini boshqarishning xorij tajribasi.....	612
Ruzmetova Gulira'no Atabekovna	
Agrasanoat majmuasida oziq-ovqat mahsulotlarini yetishirish va qayta ishlashda klasterlarini rivojlantirishning xalqaro tajribalari.....	620
Salixov Sherzod Abduxakimovich	
Mamlakatimizda mehnat bozorida ayollarning iqtisodiy faolligini oshirish	625
Xusanova Gulsum Baxtiyrovna	
Budjetdan tashqari mablag'lar hisobi va nazoratini takomillashtirish	628
Ostonokulov Azamat Abduraimovich, Alimardonov Asrorjon Alimardonovich	
Xizmat ko'rsatish sohasida investitsion jarayonlar rivojlanishining xorij tajribasi	635
Miyassarov Davron Abdurashid o'g'li	
Xizmat ko'rsatish va servis sohasida mehnat resurslaridan foydalanish samaradorligini baholash ko'rsatkichlari.....	640
Muhammadamin Erdon o'gli Erdonov	
Инновационные направления развития сферы услуг как фактор экономического роста.....	644
Насиров Дилшод Фархадович	
Влияние прямых иностранных инвестиций (пии) на экономику Узбекистана	654
Юлдашев Нодирбек Сайдибурханович	
Qulay investitsiya muhiti – xorijiy investitsiyalar oqimini oshirishning asosiy omilidir.....	659
Hoshimov Jahongir Ravshanbek o'g'li	
Biznesni loyihaviy moliyalashtirish va uning asosiy yo'nalishlari.....	664
Razzakov Jasur Xamraboyevich	
Inflation and Unemployment: Evidence from Uzbekistan	670
Mahmudov Nosir, Nabiyeva Nargizaxon Nuriddin qizi	
Milliy mahsulotlarni jahon bozoriga olib chiqishda marketing strategiyalaridan foydalanish	677
Meliqulov Abduhalil Norinovich	
O'zbekistonda kichik sanoat zonalarini tashkil etish va rivojlantirishda xorij tajribalaridan foydalanishning ustuvor yo'nalishlari	683
Ortiqov Avazbek Bahrom o'g'li	
Rene Dekart va Blez Paskal ta'limotlarida ratsional g'oyalar komparativistikasi.....	689
Ruzmatova Gulnoz Miraxrarovna	
Sanoat korxonalarining barqaror rivojlanishining nazariy-uslubiy asoslari.....	694
Samijonov Musobek G'ayratjon o'g'li	
The Importance of the World Trade Organisation (WTO) and Uzbekistan's Efforts to Join It.....	699
Urozaliev Elyor, Khoshimova Sevara	
Jismoniy tarbiya va sport muassasalarini moliyalashtirishdagi mavjud muammolar.....	705
Abduqaxorov Ulug'bek Abdug'aniyevich	
Yangi O'zbekistonda turizmning drayver sifatida barqaror rivojlanish yo'nalishlari	709
Tuxliyev Iskandar Suyunovich	
Mahalliy soliqlar va yig'implarning iqtisodiy mohiyati hamda ularni undirishning xususiyatlari	713
Tuychiyev Kamoliddin	
Tijorat banklari raqobatbardoshligini oshirishda xorijiy mamlakatlarning ilg'or tajribalari va ulardan foydalanish yo'llari	717
Yadgarov Nodir Ravshanovich	
Organik qishloq xo'jaligiga o'tish bosqichlarining tashkiliy jihatlar va iqtisodiy asoslari.....	723
Amirqulov Shuxrat Olimovich	
Davlat xaridlari jarayonida e'tiborsiz ijrochilarni imkoniyatini cheklash masalalari	727
G'ofurov Temur Baxrom o'g'li	

O'zbekiston iqtisodiyotida investitsion loyihalarni faol tashkil etish istiqbollari	730
Utkurov Kozimjon Dilmurod o'g'li	
Iqtisodiy o'sishni ta'minlashda transport tadbirkorligi faoliyatini rivojlanish imkoniyatlari	733
M. Masharipova, I. Ruzmetova, D. Kuramboyeva	
Sug'urta faoliyatini takomillashtirishda andarrayting xizmatining o'rni	737
Qarshiyev Daniyar Eshpulatovich	
O'zbekistonda eksportni sug'urtalash mexanizmlarini yanada kengaytirish yo'nalishlari	741
Qarshiyev Keldiyor Eshpulatovich	
Kambag'allikni qisqartirishda aholini tadbirkorlikka yo'naltirish	745
Rajabboyev Muzaffar Erkaboyevich	
Yoqilg'i-energetika korxonalarining moliyaviy barqarorligining ilmiy nazariy asoslari	749
Xusanov Qaxramon Nishonovich	
Оценка результатов реформы бухгалтерского учета в Республике	753
Киличева Фарида Бешимовна, Ирмухамедова Муслима Дилшодовна	
Эффективность программ соответствия в различных компаниях	757
Ахмедов Бехзод Ахмедович	
Элементы системы внутреннего контроля в выбранном финансовом институте	762
Хасанов Кахрамон Ахмаджанович	
Authentic Leadership Unleashed: A Comparative Analysis of Leadership Styles	767
Esanova Shohida Utkirovna	
Investitsion loyihalarni moliyalashtirishdagi moliyaviy risklarni boshqarishning ilg'or xorij tajribalari	774
Madiyarov Sanjar Gulyamovich	
Paxta-to'qimachilik klasterlarida xarajatlar hisobining uslubiy masalalari takomillashtirish	781
Toshpo'latov Azizbek Shermuxamadovich, Umaraliyev Isomidin Ismonjon o'g'li	

SANOAT KORXONALARINING BARQAROR RIVOJLANISHINING NAZARIY- USLUBIY ASOSLARI

Samijonov Musobek G'ayratjon o'g'li

Toshkent Davlat Iqtisodiyot Universiteti tayanch doktoranti

Annotatsiya: Ushbu maqolada sanoat korxonalarining barqaror rivojlanishining nazariy-uslubiy asoslari, iqtisodiy mazmun-mohiyati, korxonalarning barqaror iqtisodiy o'sishi va xorijiy olimlarning nazariy qarashlari yoritilgan.

Kalit so'zlar: sanoat, sanoat korxonalari, strategiya, muvozanat, barqaror muvozanati, talab va taklif, daromad, xarajat.

Abstract: This article describes the theoretical and methodological foundations of the sustainable development of industrial enterprises, the economic essence, the sustainable economic growth of enterprises and the theoretical views of foreign scientists.

Key words: industry, industrial enterprises, strategy, equilibrium, stable equilibrium, supply and demand, income, cost.

Аннотация: В данной статье описаны теоретические и методологические основы устойчивого развития промышленных предприятий, экономическая сущность устойчивого экономического роста предприятий и теоретические взгляды зарубежных ученых.

Ключевые слова: промышленность, промышленные предприятия, стратегия, равновесие, устойчивое равновесие, спрос и предложение, доход, затраты.

KIRISH

Jahon mamlakatlarida kuzatilayotgan ijtimoiy-iqtisodiy o'zgarishlar va jarayonlar, ayniqsa, jahon moliyaviy-iqtisodiy inqirozi davrida bozor munosabatlarining rivojlanishining yangi mexanizmlarini shakllantirishga bo'lgan ehtiyojni oshirdi. Shu sababdan, ko'plab sanoat korxonalari o'zgarib borayotgan tashqi muhit sharoitlariga moslashuvchan bo'lgan investitsion strategiyalarini rivojlantirishga zarurat sezmoqdalar. Hozirgi sharoitda iqtisodiy salohiyatni tiklash zarurligi mazkur rivojlanishni ta'minlaydigan mexanizmni shakllantirish asosida sanoat korxonalarini barqaror rivojlantirish uchun sharoit yaratishni birinchi o'ringa qo'yimoqda Korxonalar resurslari cheklanganligi, mavjud tashqi muhit sharoitida ularning barqaror rivojlanishiga zamin yaratish imkoniyatlarini beradigan strategiyani ishlab chiqish boshqaruvning asosiy muammosi shaklida namoyon bo'lmoqda. Bunda shuni ta'kidlash kerakki, har bir korxona uchun barqaror o'sish strategiyasini ishlab chiqish yakka tarzda amalga oshiriladi.

ADABIYOTLAR TAHLILI

Bozor iqtisodiyoti sharoitida sanoat korxonalarining taraqqiyoti – ularning barqaror iqtisodiy o'sishga ega ekanligi va turi xil ijtimoiy-iqtisodiy siljishlarga bardoshlilikiga bog'liq. Har bir sanoat korxonasi o'zining hisob siyosati, biznes rejasi, rivojlanish strategiyasi va investitsion siyosatiga ega va bular orqali o'zining taraqqiyot yo'lini belgilaydi.

Sanoat korxonalarining barqaror rivojlanishining mazmun-mohiyati to'g'risida iqtisodchi olimlar o'rtasida xilma-xil fikrlar mavjud.

Gobind Nankani: "Barqaror o'sish bir qancha tayanch shartlarga asoslanadiki, ular vaqtida bajarilgan bo'lishi zarur: jismoniy va inson kapitalini jamg'arish, resurslarni samarali taqsimlash, yangi texnologiyalar va o'sishdan foydalanishda muvozanatli qatnashish. Bu shartlardan qaysinisi muayyan davrda eng muhimi hisoblanishi, ya'ni qaysi choralar qanday ketma-ketlikda ko'rilgan bo'lishi kerakligi ko'p jihatdan dastlabki sharoitga bog'liq. Buning oqibatida qat'iy formulalar va o'tkinchi "eng yaxshi amaliyot"larni izlashdan voz kechish hamda o'sishni cheklovchi omillarni aynan muvofiqlashtirish uchun chuqurlashtirilgan iqtisodiy tahlilga ishonish lozim"

(Nankani, 2005) degan g'oyani ilgari surgan. G.Nankaniga ko'ra, barqaror o'sishning tayanch shartlari quyidagilarni tashkil qiladi:

- jismoniy va inson kapitalini jamg'arish;
- resurslarni samarali taqsimlash;
- yangi texnologiyalar va o'sishdan foydalanishda muvozanatli qatnashish.

Ushbu shartlar korxonaning iqtisodining davrlari (o'sish, tushish, muvozanat)ga ko'ra ahamiyatlilik darajasi farqlanadi. Shuningdek, korxonaning barqaror rivojlanishini ta'minlashda uning moliyaviy holatidan kelib chiqib, iqtisodiy qarorlar qabul qilish zarur hisoblanadi. Misol uchun: korxona o'zining to'lov qobiliyatini (likvidlik darajasi) mustahkamlash uchun o'z mablag'larini miqdorini oshirishi mumkin. Yoki resurslardan samarali foydalanish uchun yangi innovatsion texnologiyalarni ishlab chiqarishga joriy etishi mumkin. Iqtisodiy o'sish davrida korxonaning mahsulotlariga bo'lgan talab yuqori bo'lgan pallada reklama berishga ehtiyoj sezilmagan davrda reklama xarajatlarni kamaytirish maqsadga muvofiqdir. Yana bir muhim narsa ishlab chiqarish samaradorligini oshirish, mehnat unumdorligini ko'paytirish uchun inson kapitaliga investitsiya qilish zarurdir.

Iqtisodiy tizimlar umumiy muvozanati konsepsiyasi.

Sanoat korxonalarini barqaror rivojlantirish konsepsiyasi iqtisodiy tizimlarning makro va mikro darajadagi xulq-atvorini tavsiflovchi klassik va hozirgi zamon tadqiqotlari tushunchalar tizimining muhim tarkibiy qismi hisoblanadi.

Sanoat korxonalarida kechayotgan biznes-jarayonlarni tadqiq etishda "barqaror muvozanat" tushunchasi va u bilan bog'liq barqaror bozor iqtisodiyoti sharoitlari uchun o'rinli bo'lgan tushunchalarni yoritib berish ahamiyatlidir. "Muvozanat" tushunchasining mohiyati ko'plab tadqiqotlarda qo'llanilayotgan tahlil usullari va o'rganilayotgan sanoat korxonalarining darajasidan kelib chiqib, talqin qilinadi. Shu bilan birga bu tushunchaning taklif qilingan ma'nosi yetarlicha asoslanmagan. Bunda ko'p darajada sanoat korxonalarining barqaror rivojlantirish shartiga kiradigan vazifalarning xossalari tadqiqoti va xulosasiga urg'u beriladi. Natijada bugungi kunda iqtisodiy tizimning barqaror va muvozanatli holatining fundamental mazmuni to'g'risidagi masala ochiqlicha qolmoqda.

A.Marshall tomonidan taklif qilingan konsepsiyada bozor muvozanati talab va taklif tengligi bajarilishining aniq sharti sifatida ko'zda tutiladi (Alfred, 1993):

$$S = D \quad (1)$$

bu yerda: $S = g(p)$ – taklifning "p" narxga bog'liqligini tavsiflaydigan vazifasi; $D = f(p)$ – mahsulotga bo'lgan bozor talabini tavsiflaydigan talabning vazifasi. Qator iqtisodchilarning keyingi ishlarida (Arrow & Kenneth, 1991) (1) tenglamaning ma'nosini tushunishni chuqurlashtiradigan tadqiqotlar olib borilib, uning mazmuni, xo'jalik tizimining barqaror, muvozanatlashgan holatiga uning bozorga narxli moslashish bo'yicha harakatlari sinov va xatolari jarayonining chegarasi sifatida qarash lozim. Ularning dinamikasini quyidagi tenglama orqali tasvirlash mumkin:

$$\frac{dp}{dt} = h \cdot (S(p) - D(p)) \quad (2)$$

$h' < 0$, $h(0)=0$ bo'lganda, bu yerda $\frac{dp}{dt}$ – narxlarning o'zgarish tezligi; $h' - h$ funksiyasining bozor dagi mahsulotlar, xizmatlar ortiqcha taklifi o'sishiga nisbatan o'zgarish tezligi (2) tenglama mahsulot, xizmatlarga bo'lgan talab taklifdan oshib ketgan, narxlar esa narx va taklif nisbati dan kelib chiqib, o'sgan yoki kamaygan vaziyat uchun talab va taklif qonunini tavsiflaydi. (1) va (2) tenglamalar birgalikda biznes-jarayonlar dinamikasini tavsiflab, ularda talab, taklif va narxlar o'zining ayrim cheklangan miqdoriga erishganligi bilan bog'liq barqaror bo'lmaguncha o'zgaradi. Shuni ta'kidlash muhimki, agar (1) tenglik bajarilsa, u holda narx o'zgarmaguncha qoladi va buning oqibatida talab va taklif ham narx funksiyasi kabi doimiyligicha qoladi. Demak, S , D , p cheklangan miqdorlarga erishganda, ularning o'zgarishini keltirib chiqaradigan ta'sirlar yo'qoladi. Bunda korxona tizimi muvozanat holatiga erishadi va ta'sirlarni tiyib turadigan tashqi muhit mavjud bo'lmaganda, unda yetarli darajada uzoq vaqt qolib ketish mumkin bo'ladi.

Pol Samuelson, Kennet Errou, Geonid Gurvis asarlarida (Hurwicz, 1986) turli tuman empirik hodisalarni modelashtirish orqali xo'jalik tizimlarini barqaror rivojlantirish mexanizmlaridan foydalanishning ayrim xususiyatlari o'rganilgan. Biroq yuqori darajada sanoatlashgan iqtisodiyotda sanoat majmuasi korxonalariga tatbiqan "iqtisodiy muvozanat" tushunchasining mazmuni to'la ochilmagan.

S.Fisher, R.Dornbush va R.Shmalenzi (Fischer, et al., 1995) ham yalpi talab va yalpi taklif tengligi kabi muvozanatli holatni aniqlaydi, ya'ni mavjud narxlar darajasida taxmin qilinayotgan mahsulot miqdori yalpi talab yoki rejalashtirilayotgan yalpi xarajatlarga teng bo'lganda, tovarlar bozori muvozanat holatida bo'ladi. Bunda xo'jalik tizimining muvozanatli holati tenglamasi quyidagicha aniqlanadi:

$$AD(C + I) = AS \times (Q \times P)^3 \quad (3)$$

bu yerda: AD – yalpi talab; C – iste'mol talabi; I – investision talab; AS – yalpi taklif; Q – natural mahsulot ishlab chiqarish hajmi; P – mahsulot birligining narxi.

Iqtisodiy o'sish makrodarajadagi tadqiqotining uslubiy asosini Y.Shumpeter, N.Kondratev, D.Bell, E.Denison, J.Keyns, K.Klark, D.Nort, R.Solou, F.Xayek va boshqa olimlar (Клинов, 2010) ishlab chiqqanlar. Ular yalpi ichki mahsulotning zaruriy o'sish sur'atlari saqlanib qolganda, makrodarajada muvozanat holatiga erishish mumkin, bunda iqtisodiyotning barqaror muvozanatli rivojlanishini ta'minlaydigan o'sish sur'atlarini quyidagi formula bo'yicha hisoblash zarur, degan xulosaga kelganlar:

$$\Delta GDP_t = \frac{VA_t}{CF_{t-1}} \times \frac{CF_{t-1}}{GDP_{t-1}} \times 100\% \quad (4)$$

bu yerda Δ – foizlarda ifodalangan o'sish sur'atlari; t – hisobot davri; (t-1) – oldingi davr; GDP – yalpi ichki mahsulot; VA – qo'shilgan mahsulot (YalM o'sishi); CF – asosiy kapitalga qo'yilmalar; VA/CF – asosiy kapitalga qo'yilmalardan qaytim me'yori; CF/GDP – asosiy kapitalni shakllantirishga YalM ni sarflash me'yori.

Xo'jalik tizimining mikrodarajadagi xulq-atvorini tadqiq etishda muvozanat konsepsiyasi ba'zi maqsadli funksiyalar maksimumiga erishishi bilan bir xil va biznes jarayonlarni optimallashtirish muammolarining hal qilinishi bilan bog'liq bo'ladi, deb qaraladi. Mazkur konsepsiya doirasida iste'molchi muvozanati uning nafililik funksiyasi maksimumiga yetganda namoyon bo'ladi, xo'jalik tizimining muvozanati esa uning faoliyati natijalarini tavsiflaydigan foyda yoki boshqa ko'rsatkichlarning maksimumida ko'rinadi. Alohida tashkilot va butun iqtisodiyot muvozanati shartlaridagi asosiy tafovut shundaki, makrotizimning muvozanat holati mikrodarajadagi tizimdan farq qilib, ichki qarama qarshi yo'naltirilgan muvaffaqiyat omillarining o'zaro ta'siri va muvozanatlashtirilishi obyektiv mexanizmi hisobiga erishiladi hamda subyektiv maqsad qo'yilishi jarayoni bilan bog'liq emas. Bizning fikrimizcha, iqtisodiy tizim muvozanati konsepsiyasining mazmunini tadqiq etish uchun:

- a) muvozanat holati asosiy tavsiflarini ajratish;
- b) uning umumlashtirilgan tizimli tushunchasini shakllantirish;
- d) turli darajadagi iqtisodiy tizimlar uchun uning namoyon bo'lishining o'ziga xosligini tahlil qilish zarur.

Turli darajadagi iqtisodiy tizimlarning amal qilish va rivojlanish omili hisoblangan iqtisodiy tizimning maqsadli determinasiyasi tushunchasidan foydalanish maqsadga muvofiq. Bunda maqsadli determinasiyalashning kengaytirilgan talqinini qo'llash zarur, ya'ni "tizimni maqsadli determinasiyalash" tushunchasi orqali uning boshlang'ich sharoitlari va rivojlanish ichki mexanizmlaridan shakllanadigan iqtisodiy tizimning birmuncha kelgusi holatini tushunamiz. Amaldagi mexanizmlar tizim xulq-atvorining berilgan yo'nalishini belgilab, uning oxirgi holati ham izlanayotgan muvozanat holati hisoblanadi. Iqtisodiy tizim xulq-atvorining maqsadga yo'naltirilganligida, tizimga muvozanatli ta'sir ko'rsatish sohasida bu ta'sirni qoplashga urinayotgan qarama-qarshi jarayonlardan iborat teskari aloqa tamoyili namoyon bo'ladi. Maqsadli determinasiyalashni tushunish turli darajadagi iqtisodiy tizimlar uchun muvozanatlilikning mazmunini o'rganish va muvozanat holatining sermazmun tizimli konsepsiyasini ishlab chiqish imkonini beradi. Shu bilan bog'liq ravishda, maqsadga yo'naltirilgan tizimning mazmunini tavsiflash muhim bo'lib, buning uchun funksional invariant konsepsiyasidan foydalaniladi. Bunda "funktional invariant" (o'zaro bog'liq va qarama-qarshi ko'rinishlar)ni raqobat sharoitida xo'jalik tizimining amal qilishi jarayonida o'z ahamiyatini saqlayotgan ko'rsatkichlar majmui sifatida ta'riflash mumkin. "Maqsadli determinasiyalash (aniqlashtirish)" ko'rsatkichi korxonani rivojlantirish yo'nalishining o'zgarishi bilan bog'liq xo'jalik tizimining ko'plab ko'rsatkichlarining amal qilishini tavsiflaydi. U daromad, xarajatlar, ishlab chiqarilayotgan sanoat mahsulotining hajmi, qo'llanilayotgan aktivlar majmui va h.k.larni o'z ichiga oladigan o'zgaruvchilar to'plami bilan belgilanadi. Demak, o'zaro bog'liq ko'rinishlardan foydalanish makro va mikro darajadagi iqtisodiy tizimlarni birlashtiradigan umumiylikni ajratish imkonini beradi, hamda ular tomonidan muvozanat holatiga erishish asosida yotadi, binobarin, mazkur umumiy xossa sifatida maqsadga yo'naltirilganlik chiqadi.

TADQIQOT METADOLOGIYASI

Tadqiqotni amalga oshirishda induksiya, deduksiya, shuningdek abstraksiyalash, gruxlash, qiyoslash, retrospektiv va istiqbolli, boshqa uslublardan foydalanildi.

TAHLIL VA NATIJALAR MUHOKAMASI

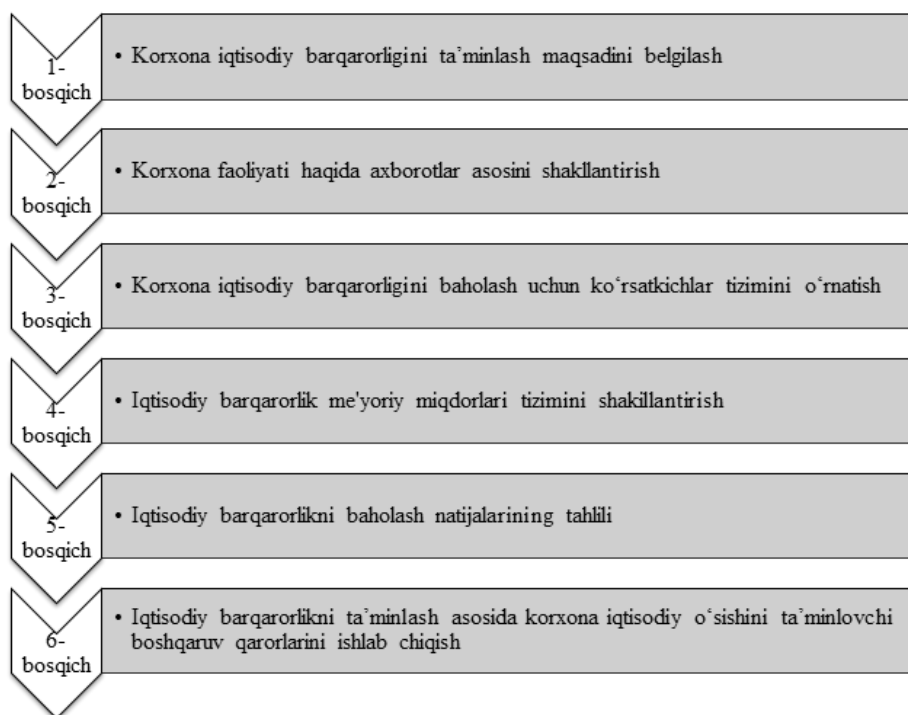
Xo'jalik subyekting iqtisodiy barqarorligi iqtisodiy muhit barqarorligi bilan belgilangan bo'lib, uning doirasida korxona faoliyati, uning faoliyati natijalari hamda sanoat mahsuloti (xizmatlari)ni bozor talablariga moslashtirish amalga oshirilishini qayd etamiz. Shu bois, bozor muhiti korxonaning samarali faoliyatiga ta'sir ko'rsatadigan risklarni vujudga keltiradi. Korxona barqarorligi turlari juda ko'p bo'lib, ularning asosiylari 1-rasmda keltirilgan.

1-rasm: Sanoat korxonasining barqarorligining turlari

Sanoat korxonasining barqarorligi, eng avvalo, ishlab chiqarish xarajatlari bilan uzviy bog'liqlikda ishlab chiqarilayotgan mahsulot va ko'rsatilayotgan xizmatlarning tarkibi va tuzilishiga bog'liqdir. Shuning uchun doimiy va o'zgaruvchan xarajatlar o'rtasidagi nisbat katta ahamiyat kasb etadi. Korxona barqaror rivojlanishini shakllantirishning boshqa muhim omili aktivlarning optimal tarkibi va tuzilishi hamda ularni boshqarish strategiyasini to'g'ri tanlash hisoblanadi. Bunda joriy aktivlarni boshqarish san'ati korxona hisobida joriy tezkor faoliyat uchun zarur bo'lgan likvid mablag'larning eng kam zaruriy summasinigina ushlab turishdan iborat. Korxona moliyaviy muvozanati va iqtisodiy barqarorligiga ssuda kapitallari bozorida qo'shimcha ravishda harakatlantiriladigan mablag'lar ma'lum darajada ta'sir ko'rsatadi, ya'ni korxona qanchalik ko'p pul mablag'larini jalb qilishi mumkin bo'lsa, uning moliyaviy imkoniyatlari shunchalik katta bo'ladi. Biroq korxonaning o'z kreditorlariga to'lovlarni o'z vaqtida to'lash layoqatini belgilaydigan risk ham o'sadi. Uzlusiz takror ishlab chiqarish jarayonini ta'minlash va likvidlikning yetarli darajasiga erishish yo'li bilan iqtisodiy muvozanatni ushlab turish maqsadida sanoat korxonasi hisoblarida pul mablag'larining yetarli hajmini yaratish lozim. Bunda operasion sikl dinamikasi korxona likvidligini qo'llab-quvvatlash va uning pulga bo'lgan talabini joriy faoliyati, ya'ni aylanma aktivlar va ularni moliyalashtirish jarayonini boshqarishga tegishli qismida amalga oshirishning asosiy omillaridan biri hisoblanadi. Korxona barqaror rivojlanishi jarayonini ta'minlash, ya'ni amal qilish jarayonida barqarorlikka rioya qilinadigan sifat jihatdan yangi darajaga o'tish uchun korxonaga ta'sir ko'rsatishning majmuaviy xususiyati xos bo'lgan rivojlanish yetakchi omilini aniqlash hamda mazkur omildan foydalanish asosida barqaror rivojlanish jarayonini boshqarish majmuaviy tizimini ishlab chiqish zarur. Korxonani rivojlantirish yetakchi omili sifatida innovasiya salohiyati asosida amalga oshiriladigan innovasion islohotlarni ajratish mumkin. Bunda ta'kidlash joizki, innovasion salohiyat darajasi korxonaning yangiliklarni ishlab chiqish, joriy etish va o'zlashtirish layoqati, bundan tashqari, bir tomondan, boshqa tomondan esa innovasiya jarayonida barqarorlikning saqlanishi va doimiy amal qilishining shartini belgilaydi.

Iqtisodiy barqarorlikni ta'minlash maqsadida korxona tegishli siyosatni ishlab chiqadiki, quyidagilar uning asosiy bosqichlari hisoblanadi (2-rasm).

2-rasm: Korxonaning iqtisodiy barqarorligini ta'minlash bosqichlari

Sanoat korxonalari iqtisodiy barqarorligining tadqiqoti korxona joriy faoliyati asosiy turlari va bu jihatdan ularning qo'llanilishini o'rganishni ko'zda tutadi. Bu sanoat korxonalari iqtisodiy barqarorligini taminlash va uni umumtuzim nuqtai nazaridan aniqlash imkonini beradi. Bundan tashqari, bizning fikrimizcha, innovasion va investitsion faollik asosida barqaror rivojlanishni boshqarishning tashkiliy iqtisodiy mexanizmini tadqiq etish muhim ahamiyat kasb etadi. Shu sababli innovasion va investitsion islohotlarni amalga oshirish sanoat korxonalari strategik barqaror rivojlanishini ta'minlashning eng muhim yetakchi omili sifatida namoyon bo'ladi. Buning uchun korxonalarda mahalliy xom ashyodan foydalanib, qayta ishlangan mahsulotlarni ishlab chiqarish bo'yicha kooperatsiya aloqalarini kuchaytirish, korxonalar tomonidan yangi turdagi mahsulotlarni ishlab chiqarish sohasiga xorijiy investitsiyalarni jalb qilishda ko'maklashish, ularning innovasion tadqiqotlarni davlat bilan sheriklikda rag'batlantirishdagi ishtirokini kengaytirib borish hamda yuqori texnologiyali tarmoqlarda kichik korxonalarni tashkil qilish muhim ahamiyat kasb etadi. Bularning hammasi ular faoliyatining raqobatbardoshligi va barqarorligini oshirishga xizmat qiladi.

XULOSA VA TAKLIFLAR

Xulosa qilib shuni aytish mumkinki, har qanday sanoat korxonasi barqaror rivojlanishga ega bo'lishni istaydi va erishish yo'lari va imkoniyatlarini izlaydi. Bu yo'lda sanoat korxonalari o'zlari ishlab chiqarayotgan sanoat mahsuloti va ko'rsatayotgan xizmatlarining tarkibiy tuzilishidan kelib chiqqan holda, boshqaruv qarorlarini qabul qilishga to'g'ri keladi. Boshqaruv qarorlarining qaydarajda asosli va mantiqiylik muhim ahamiyatga ega. Qabul qilingan boshqaruv qarorlari sanoat korxonalari yaqin va uzoq muddatdagi korxona faoliyatiga ijobiy yoki salbiy ta'sir ko'rsatishi mumkin.

Sanoat korxonalari barqaror rivojlanishining muhim omillaridan biri bu – moliyaviy hisobotlarning tushunariligi, aniqliligi, asoslanganligi, ishonchiligi va milliy va xalqaro standartlarga mosligidir. Chunki, qaror qabul qiluvchilar qarorlarini ushbu moliyaviy ko'rsatkichlar asosida qabul qilishadi.

Har qanday barqaror rivojlanishni istagan korxona o'zining rivojlanish strategiyasiga, yo'l haritasiga ega bo'lishi lozim. Bularga ega bo'lish uchun o'zlarining hisob siyosati, biznes rejasi va investitsion-innovatsion siyosatiga, aktiv-passiv siyosatiga ega bo'lishi darkor. Qayerdan qayerga borishni va qanday borishni bilmay yo'lga chiqqan har qanday "yo'lovchi" manzilidan adashganidek, korxonalar ham raqobatli iqtisodiyot sharoitida o'zlarining raqobatchilari bilan raqobatlasha olish imkoniyati pasayadi yoki raqobatlasha olmaydi. Natijada to'lov qobiliyatining yo'qolishi ortidan bankrot deya e'lon qilishlariga to'g'ri kelishi mumkin.

Bugungi kunda korxonalar yuqori texnologiyalarni jalb qilish orqali o'z mahsulot va xizmatlarini hajmini intensiv rivojlantirishmoqda. Bunga esa mahalliy va xorijiy investitsiyalarni jalb qilish orqali erishmoqdalar.

Shuningdek, sanoat korxonalari investitsiya jalb qilibgina qolmasdan, o'zlari ham bo'sh pul mablag'larini qisqa va uzoq muddatli investitsiyalarga joylashtirishmoqda. Bu esa investitsion faoliyatdan oladigan daromadlarining oshishiga olib keladi. Korxona daromadlarining ortishi uning barqaror rivojlanishini belgilovchi omillardan biridir.

Korxonalar xarajatlarini optimallashtirishi va ularning nazoratini doimiy olib borishi zarur. Debitorlik qarzlari muddatidan o'tib ketmasligini ta'minlashi va kreditorlik qarzlari o'z vaqtida to'lanishini ta'minlash uchun fondlarni shakllantirishi kerak.

Korxonalar doimiy tarzda bozor holatini, o'z mahsulotlariga bo'lgan talab va taklifni o'rganishlari mahalliy va xorijiy bozorlarda mustahkam o'rin egallashga harakat qilishlari va marketing strategiyalarini ishlab chiqishi lozim.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Alfred, M., 1993. Principles of economic science. t-2 ed. M: "Progress".
2. Arrow, J. & Kenneth, A., 1991. Toward a theory of price adjustment. Studies in Resource allocation processes.. Cambridge: s.n.
3. Fischer, S., Dornbush, R. & Shmalenzi, R., 1995. Economy: Trans. with the Engl.. M: "The metter LTD".
4. Hurwicz, L., 1986. On the Stability of the Tatonnement Approach to Competitive Equilibrium. Sonnenschein: "Modeles of Economic Dynamics".
5. Nankani, G., 2005. Economic Growth in the 1990s :Learning from a decade of reform, Washington, D.C.: World Bank.
6. Клинов, В., 2010. Особенности современной динамики мирового хозяйства. s.l.: "Вопросы экономики".

Jurnal sayti: <https://yashil-iqtisodiyot-taraqqiyot.uz>

Yashil

IQTISODIYOT va TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, siyosiy, ilmiy, ommabop jurnal

Ingliz tili muharriri: Feruz Hakimov

Musahhih: Xondamir Ismoilov

Sahifalovchi va dizayner: Iskandar Islomov

2024. № 1

© Materiallar ko'chirib bosilganda "Yashil" iqtisodiyot va taraqqiyot" jurnali manba sifatida ko'rsatilishi shart. Jurnalda bosilgan material va reklamalardagi dalillarning aniqligiga mualliflar ma'sul. Tahririyat fikri har vaqt ham mualliflar fikriga mos kelamasligi mumkin. Tahririyatga yuborilgan materiallar qaytarilmaydi.

Mazkur jurnalda maqolalar chop etish uchun quyidagi havolalarga maqola, reklama, hikoya va boshqa ijodiy materiallar yuborishingiz mumkin.

Materiallar va reklamalar pullik asosda chop etiladi.

El.Pochta: sq143235@gmail.com

Bot: [@iqtisodiyot_77](https://t.me/@iqtisodiyot_77)

Tel.: 93 718 40 07

Jurnalga istalgan payt quyidagi rekvizitlar orqali obuna bo'lishingiz mumkin. Obuna bo'lgach, [@iqtisodiyot_77](https://t.me/@iqtisodiyot_77) telegram sahifamizga to'lov haqidagi ma'lumotni skrinshot yoki foto shaklida jo'natishingizni so'raymiz. Shu asosda har oygi jurnal yangi sonini manzilingizga jo'natamiz.

"Yashil" iqtisodiyot va taraqqiyot" jurnali 03.11.2022-yildan O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Adminstratsiyasi huzuridagi Axborot va ommaviy kommunikatsiyalar agentligi tomonidan №566955 reyestr raqami tartibi bo'yicha ro'yxatdan o'tkazilgan.

Litsenziya raqami: №046523. PNFL: 30407832680027

Manzilimiz: Toshkent shahar, Mirzo Ulug'bek tumani
Kumushkon ko'chasi, 26-uy.

Jurnalning ilmiyligi:

"Yashil" iqtisodiyot va taraqqiyot" jurnali

O'zbekiston Respublikasi
Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar
vazirligi huzuridagi Oliy
attestatsiya komissiyasi
rayosatining
2023-yil 1-apreldagi 336/3-
sonli qarori bilan ro'yxatdan
o'tkazilgan.